Lublin, 31marca 2023 r.

Dr hab. Elżbieta Szczot, prof. KUL
Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji
Instytut Prawa Kanonicznego
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jan Pawła II
Al. Racławickie 14, 20-950 Lublin

Recenzja rozprawy doktorskiej
Pana mgr. Marcina Smereczyńskiego
„Udział osoby w procesie prawotwórczym w prawie polskim i kanonicznym”
(Olsztyn 2022, ss. 195).

Recenzja przygotowana na podstawie uchwały nr 4/2023/RD Rady Naukowej Dyscypliny nauki prawne Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, z dnia 9 lutego 2023 r. w sprawie oceny rozprawy doktorskiej na temat: „Udział osoby w procesie prawotwórczym w prawie polskim i kanonicznym” Pana mgr. Marcina Smereczyńskiego.

Kryteria oceny rozprawy doktorskiej odnoszą się do wyboru tematu, celu pracy, postawionych hipotez badawczych oraz zastosowanych metod, struktury pracy, oceny merytorycznej, wykorzystanych źródeł i literatury przedmiotu, oceny formalnej i wniosku końcowego.

1. Wybór tematu, cel rozprawy, przyjęta hipoteza badawcza, zastosowane metody

Podjęty przez Pana Marcina Smereczyńskiego temat rozprawy doktorskiej jest zarówno aktualny jak i ważny dla procesu tworzenia prawa, gdyż w zakresie praktycznym w każdym państwie jakość stanowionego prawa wpływa na poziom życia jego mieszkańców i zaufania do sprawujących władzę. Ponadto, tworzenie dobrego prawa ma znaczenie w wymiarze jego skuteczności, czasu obowiązywania, poszanowania przez obywateli. Oddziaływuje ono na poczucie bezpieczeństwa prawnego i społecznego. Może pełnić albo rolę opresyjną, wrogą, nastawioną na karanie, albo może przyczyniać się do lepszej realizacji zasady sprawiedliwości społecznej i budowania społeczeństwa obywatelskiego. W prawie Kościoła katolickiego natomiast, udział wiernych w tworzeniu prawa, wpływa na większe zaangażowanie w sprawy tegoż Kościoła, pogłębia przynależność do wspólnoty ludu Bożego, wzmacnia tożsamość wszystkich wiernych i podkreśla ich podmiotowość. Elementy te mają istotne znaczenie ze względu na zhierarchizowaną

strukturę instytucji Kościoła oraz cel prawa kanonicznego, którym jest zbawienie dusz – s*alus animarum suprema lex*. Wybór tematu uznaję za właściwy. Przyjęte w tytule zagadnienie badawcze ma charakter porównawczy i interdyscyplinarny.

Według twierdzeń Autora rozprawy, celem obranej problematyki, jest ustalenie stanu „regulacji prawodawstwa polskiego oraz prawa kanonicznego w aspekcie przydatności tych unormowań dla osoby, która chce uczestniczyć lub uczestniczy w aktualnym tworzeniu prawa, czyli zamierza uczestniczyć w procesach prawotwórczych w jednym lub w drugim z wymienionych systemów" (s. 9). Pan M. Smereczyński podjął się wykazania zalet i wad obowiązującego prawa w zakresie jego tworzenia, a także nakreślił propozycje zmian, aby było ono bardziej czytelne i korzystne dla potencjalnego uczestnika procesu prawotwórczego (s. 9). Celem rozprawy było też wykazanie realnego wymiaru uprawnień jednostki w procesie prawotwórczym oraz ustalenie zakresu aktywnego uczestnictwa konkretnych osób w procesie tworzenia prawa (s.10).

W związku z powyższym, Doktorant przyjął dwie hipotezy, w których założył, że: „1. Zwiększenie ilości instytucji umożliwiających partycypowanie osoby w procesie tworzenia prawa zwiększy aktywność społeczeństwa w tym zakresie" oraz „2. Zwiększenie edukacji w zakresie prawotwórstwa wpłynie na legitymowanie się przez osoby uczestniczące w tym procesie większym poziomem wiedzy zwiększającym trafność procedowanych uregulowań" (s. 9-10). Nowość badawczą w rozprawie stanowią sformułowane i postawione przez Autora pracy hipotezy oraz ich dowodzenie, a także ujęcie w jednym opracowaniu dwóch systemów tworzenia prawa.

Do udowodnienia postawionych tez i udzielenia na nie odpowiedzi, należało zdaniem Doktoranta, zastosować różne metody badawcze, dlatego też posłużył się metodą prawno-porównawczą, historyczno-porównawczą i statystyczną, o czym napisał na s. 12. Autor skorzystał z metod właściwych dla dyscypliny nauk prawnych i prawa kanonicznego. Stronę metodologiczną oceniam pozytywnie.

2. Struktura pracy i ocena merytoryczna

Na rozprawę składają się następujące części: Spis treści (s. 2-4), Wykaz skrótów (s. 5), Wstęp (s. 6-12), pięć rozdziałów (13-173), Zakończenie (s. 174), Aneksy (s. 177 - 187), Bibliografia (s. 188-195) podzielona została na: źródła prawa polskiego, źródła prawa kanonicznego, literaturę dotyczącą prawa polskiego i literaturę dotyczącą prawa kanonicznego oraz literaturę powziętą ze stron internetowych, podzieloną na literaturę ze stron internetowych dotyczącą prawa polskiego i oddzielnie wyodrębnioną dla prawa kanonicznego.

Tytuły poszczególnych rozdziałów oraz ich układ jest następujący:

Rozdział I. *Określenie i znaczenie źródeł prawa* (s. 13 - 60). Rozdział II. *Proces prawotwórczy* (s. 61-103). Rozdział III. S*posoby i metody tworzenia prawa (polskiego i kanonicznego) przy udziale społeczeństwa* (s. 104 - 133). Rozdział IV. *Pozycja i zadania osoby w procesie prawotwórczym* (s. 134 - 157). Rozdział V. *Porównanie możliwości partycypacji społeczeństwa w tworzeniu prawa polskiego i kanonicznego* (s. 158 – 173). Struktura rozprawy jest logiczna, przejrzysta, nie budzi zastrzeżeń. Posiada wszystkie komponenty składowe wymagane dla rozpraw doktorskich.

Wstęp do rozprawy (s. 6-12) zawiera zasadniczo wszystkie wymagane elementy dla tego rodzaju prac. Przedstawiono w nim uzasadnienie obranego tematu, cel rozprawy, przedstawione zostały hipotezy badawcze, struktura rozprawy oraz przyjęte metody. Pewien niedosyt pozostawia brak szerszego odniesienia do aktualnego stanu badań oraz źródeł i literatury przedmiotu.

W rozdziale pierwszym zamysłem Autora było omówienie źródeł prawa polskiego i kanonicznego, zarówno w aspekcie historycznym jak i aktualnym. Wyodrębniony został także punkt poświęcony źródłom polskiego prawa konkordatowego. W numerze 1.2.1. pracy (s. 15-16) podjęta została próba przedstawienia źródeł prawa w ujęciu historycznym. Punkt ten uważam za zbędny. W rozdziale Doktorant prezentuje prawo naturalne, jego koncepcje i relacje do prawa stanowionego, a następnie omawia pojęcie i pochodzenie prawa stanowionego. Szkoda, że nie odniósł się do nauczania św. Tomasza oraz do współczesnych neotomistów, a także do prawa naturalnego w myśli Jana Pawła II. Na s. 25 omyłkowo użył terminu „prawo naturalne" przypisując mu definicję prawa stanowionego, natomiast na s. 35-36 urwał myśl i niestety, nie zakończył swojej analizy. Na s. 38 nieprawidłowo został przytoczony tytuł umowy konkordatowej z 1993 r., a w punkcie 1.4. na s. 52-60 nie do końca czytelna jest kwestia omawianych źródeł polskiego prawa konkordatowego. Doktorant zasygnalizował tylko istnienie sporów w relacjach prawa Bożego do prawa ludzkiego, a szkoda, gdyż jest to temat dość ważny. Pozytywnie należy ocenić wskazanie korelacji prawa kanonicznego i świeckiego.

W rozdziale drugim, przedstawiony został proces prawotwórczy, pojęcie tego procesu i jego przebieg w prawie polskim oraz w prawie kanonicznym, a także ich porównanie, wskazując podobieństwa i różnice. Dobrym uzupełnieniem treści wywodu byłoby ukazanie problemów, które występują w tym procesie. Natomiast Doktorant przyjął koncepcję opisową. Nie w pełni zgadzam się z twierdzeniem wyrażonym na s. 101, że „Widoczna jest analogia tworzenia prawa kanonicznego powszechnego do powszechnego prawa polskiego. (…) Podobnie wygląda również sposób sprawowania władzy ustawodawczej: władzę sprawują określone podmioty posiadające delegację ustawową". Należy zauważyć, że synody plenarne, czy prowincjonalne zwoływane są w sytuacji gdy Konferencja Biskupów za aprobatą Stolicy Apostolskiej uzna to za konieczne lub

pożyteczne (kan. 439, 440 §1). Ponadto, nie wszystkie osoby wezwane na synod mają głos decydujący, niektórzy tylko doradczy (kan. 443 §§ 3, 4, 5).

Sposoby i metody tworzenia prawa polskiego i kanonicznego przy udziale społeczeństwa, ukazane zostały w rozdziale trzecim. Doktorant wskazał na referendum i inne sposoby zgłaszania inicjatywy ustawodawczej mające znaczenie dla tworzenia prawa polskiego oraz na formy jednoosobowe i zbiorowe możliwe do realizacji w prawie kanonicznym. Przedstawił ciekawą koncepcję udziału wiernych w tworzeniu prawa kanonicznego. Na s. 128-130 przytoczył dla przykładu fragmenty statutu rady parafialnej nie wskazując ich wkładu w proces prawotwórczy w prawie kanonicznym. Przedstawiony został opis w oparciu o obowiązujące przepisy prawa bez odwoływania się do istniejącej literatury przedmiotu. Podobnie ma to miejsce w rozdziale czwartym, w którym Autor skupił się na określeniu pozycji osoby w procesie prawotwórczym w prawie polskim i w prawie kanonicznym. Na s. 134-135 oraz na s. 141 i s. 145 zabrakło wyjaśnienia pojęcia "dobro wspólne", chociaż na s. 141 Autor podjął temat: "Zadania wynikające z dbałości o dobro wspólne", a na s. 145 "Prawa wynikające z dbałości o dobro wspólne", przy czym zdaje się, że utożsamia dobro wspólne z dbaniem o interes ogółu (s. 145).

Piąty rozdział poświęcony został porównaniu partycypacji społecznej w tworzeniu prawa polskiego i kanonicznego, wskazaniu różnic między systemami oraz sformułowanymi wnioskami *de lege ferenda* w zakresie tworzenia prawa. Słuszne są uwagi Autora o nadprodukcji przepisów prawnych w Polsce, a także ciekawe propozycje dotyczące przeniesienia niektórych rozwiązań stosowanych w prawie kanonicznym do prawa polskiego. Natomiast, nie przekonuje propozycja wprowadzenia do prawa kanonicznego instytucji referendum (s. 172).

3. Wykorzystane źródła prawa oraz literatura przedmiotu, język pracy

Wykaz bibliograficzny znajduje się na s. 188- 195, podzielony na źródła i literaturę z podziałem na źródła prawa polskiego i kanonicznego oraz literaturę dotyczącą prawa polskiego i prawa kanonicznego. W wykazie źródeł prawa polskiego (s.188) jest niepełny wykaz aktów prawnych wykorzystanych w rozprawie. Brak jest, między innymi, wykazanych ustaw samorządowych, aktu prawnego dotyczącego zasad techniki prawodawczej, czy ustawy o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego z 1989 r. Autor nie zastosował właściwej hierarchii i chronologii przytaczanych aktów prawnych.

W źródłach prawa kanonicznego znajduje się nieprawidłowo przypisane do tego działu przemówienie papieża Jana Pawła II. Należy zauważyć również, że papież Franciszek dokonał nowelizacji Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r., który w opisie należało uwzględnić: *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. promulgatus. Kodeks Prawa Kanonicznego*

promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Wydawnictwo Pallottinum: Poznań 2022.

W literaturze wykorzystanej w pierwszym rozdziale zabrakło znaczących publikacji odnoszących się do istoty i celu prawa kanonicznego, jak np. Marian Żurowski, „Prawo nowego przymierza", Pallottinum: Poznań 1989; Gianfranco Ghirlanda, „Wprowadzenie do prawa kościelnego". Przełożył Stanisław Kobiałka, Wydawnictwo WAM: Kraków 1996, czy też publikacji obcojęzycznych.

Należy jednak uznać, że literatura przedmiotu została w wystarczającym stopniu dobrana i zastosowana. Rozprawa napisana jest językiem poprawnym, chociaż zdarzają się powtórzenia słów, jak np. na s.100-101 ostatni akapit "dotyczący".

4. Ocena formalna

Pomimo wskazanych powyżej uwag, rozprawa obejmuje obrany problem i dowodzi postawione na początku pracy twierdzenia. Biorąc pod uwagę interdyscyplinarność zagadnienia, należy uznać, że było to zadanie dość trudne, któremu Doktorant podołał. Osiągnął postawione cele, uzasadnił postawione tezy oraz sformułował własne konkluzje i propozycje. Zebrane zostały odpowiednie źródła prawa oraz literatura przedmiotu.

5. Wniosek końcowy

Należy uznać, że przedstawiona do recenzji rozprawa na temat: „Udział osoby w procesie prawotwórczym w prawie polskim i kanonicznym" jest aktualnym oraz twórczym i oryginalnym rozwiązaniem problemu naukowego, a także dowodzi umiejętności samodzielnego prowadzenia badań naukowych w zakresie nauk prawnych.

Stwierdzam, że recenzowana rozprawa spełnia wymogi określone w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r., poz. 1789), w związku z art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 574 ze zm.).

W związku z powyższym, zwracam się do Wysokiej Rady Dyscypliny Nauki Prawne Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie z wnioskiem o przyjęcie rozprawy doktorskiej i dopuszczenie Pana mgr. Marcina Smereczyńskiego do dalszych etapów postępowania.